

Heeft Jezus echt bestaan?

Geboren Persoonlijkheid

Heeft Jezus echt bestaan, of is het christendom gebouwd op een legende? Weinig geleerden twifelen aan Jezus' bestaan, maar sommigen die vijandig staan tegenover het christendom proberen het tegendeel aan te tonen.

In een rechtszaak tegen het Vaticaan werd de Kerk er van beschuldigd het verhaal van Jezus te hebben verzonnen. Alhoewel de zaak niet ontvankelijk werd verklaard in februari 2006, ging de aanspanner van de zaak, Luigi Cascioli, in hoger beroep, maar uiteindelijk werd zijn zaak gesloten.

Het punt tegen Jezus' bestaan kwam in de openbaarheid op CNN, toen Ellen Johnson, voorzitter van de Amerikaanse Atheïsten, verklaarde:

“De werkelijkheid is, dat er geen greintje seculier bewijs is dat er ooit een Jezus Christus heeft bestaan. Jezus Christus en het christendom vormen een moderne religie. En Jezus is een samenstelling van andere goden: Osiris, Mithras, die diezelfde oorsprong hadden, dezelfde dood als de mythologische Jezus Christus.”

Johnson en een rij vooraanstaande religieuze leiders spraken over de vraag: “Wat gebeurt er nadat we gestorven zijn?” tijdens een directe uitzending van *Larry King Live* op CNN. Presentator Larry King, die normaal niet voor een kleintje vervaard is, dacht even diep na en antwoordde toen, “Dus u gelooft niet dat Jezus Christus echt bestaan heeft?”

Zeker van haarzelf antwoordde Johnson, “Zeker niet. En het is niet wat ik geloof; er is geen seculier bewijs voor dat Jezus Christus ooit bestaan heeft.”

King had niets meer te melden en liet een reclameonderbreking komen. En daarna volgde geen enkel gesprek over enig bewijsmateriaal voor of tegen Jezus' bestaan. Het internationale televisiepubliek bleef in het ongewisse achter.^[1]

50 jaar daarvoor had de atheïst Bertrand Russell, in zijn boek *Waarom ik geen christen ben*, zijn generatie nog geschokt door Jezus' bestaan in twijfel te trekken. Hij schreef: “Historisch gezien is het nogal twijfelachtig of Jezus Christus überhaupt wel bestaan heeft. En zo ja, dan weten we niets over hem. Daarom houd ik mij niet bezig met de historische vraag, die erg lastig is.”^[2]

Is het echt mogelijk, dat de Jezus die zovelen voor werkelijk houden, echt nooit bestaan heeft? In *Het verhaal van de beschaving*, heeft de seculiere historicus Will Durant deze vraag gesteld: “Heeft Christus bestaan? Is het levensverhaal van de stichter van het christendom het product van menselijk leed, verbeelding en hoop – een mythe vergelijkbaar met legenden over Krishna, Osiris, Attis, Adonis, Dionysus en Mithras?”^[3] Durant wees erop, dat het verhaal van het christendom “verdacht veel overeenkomsten vertoont met de legenden van heidense goden.”^[4] Verderop in dit artikel zullen we zien hoe deze grote historicus zijn eigen vraag beantwoordde over het bestaan van Jezus.

Hoe kunnen we nu zeker weten, dat deze man, die door velen wordt aanbeden en door anderen vervloekt, werkelijkheid was? Heeft Johnson het bij het rechte eind als ze beweert dat Jezus een “samenstelling van andere goden” was? En heeft Russell gelijk als hij Jezus' bestaan “nogal twijfelachtig” noemt?

Mythe Versus Realiteit

Laten we beginnen met een fundamentele vraag: Wat onderscheidt mythe van realiteit? Hoe weten we bijvoorbeeld, dat Alexander de Grote werkelijk bestaan heeft? Men zegt dat Alexander de Grote in het jaar 336 v. Chr. koning werd over Macedonië op 20-jarige leeftijd. Militair genie dat hij was, veroverde deze knappe,

arrogante leider menig dorp, stad en koninkrijk in de Grieks-Perzische wereld, totdat hij de scepter over alles zwaaide. In nog geen 8 jaar legden Alexanders legers meer dan 35.000 km af tijdens zijn veroveringstochten.

Het schijnt dat hij huilde toen hij geen werelden meer had om te veroveren. (Duidelijk niet iemand om monopoly mee te spelen...)

Voor zijn dood op 32-jarige leeftijd had hij dus grotere militaire daden op zijn naam dan enig ander in de geschiedenis. Niet alleen van de koningen die voor hem geleefd hebben, maar ook die na hem kwamen tot onze tijd toe. Maar behalve dan, dat flink wat plaatsen Alexandria heten, en behalve een saaie film van Oliver Stone, en een paar boeken, is zijn leven vandaag de dag bijna geheel vergeten. Sterker nog, de naam van de acteur Colin Farrell trok meer mensen naar de bioscoop dan Alexander...

Ondanks de mislukking van die film geloven historici dat Alexander bestaan heeft, om drie basisredenen:

- geschreven documenten van vroege historici
- historische invloed
- ander historisch en archeologisch bewijsmateriaal

Historische Documenten Over Jezus

De historiciteit van Alexander de Grote en zijn veroveringen wordt afgeleid uit vijf antieke bronnen. Geen van die vijf was een ooggetuige. Het *Leven van Alexander* van Plutarchus is de primaire bron voor zijn leven, alhoewel dat 400 jaar na dato geschreven is.

Aangezien Plutarchus en de andere schrijvers enige eeuwen verwijderd waren in tijd van de gebeurtenissen in Alexanders' leven, moeten zij hun informatie hebben ontleed aan oudere bronnen. Van de 20 verslagen van tijdgenoten over Alexander is er niet een tot de huidige dag overgeleverd. Latere verslagen zijn er wel, maar die laten allemaal een andere Alexander zien, waarbij we veel zelf moeten invullen. Maar ondanks het tijdgat van enige eeuwen zijn historici toch overtuigd dat Alexander een bestaande persoon is geweest en dat de essentie van wat we lezen over zijn leven waar is.

Terwijl we Alexander in ons achterhoofd houden, merken we op dat er over Jezus zowel religieuze als seculiere bronnen zijn. En we moeten ons afvragen: zijn ze geschreven door betrouwbare en objectieve historici? Laten we er kort naar kijken.

Het Nieuwe Testament

De 27 boeken in het Nieuwe Testament heten geschreven te zijn door auteurs die ofwel Jezus hebben gekend, ofwel hun informatie uit de eerste hand hebben. De vier evangeliën hebben Jezus' leven en woorden vastgelegd uit vier verschillende invalshoeken. Deze verslaglegging is degelijk onderzocht door geleerden zowel binnen als buiten het christendom.

De geleerde John Dominic Crossan houdt het erop dat het bij 20 procent van wat we lezen in de evangeliën om originele uitspraken van Jezus gaat. En toch twijfelt deze scepticus er zelfs niet aan dat Jezus Christus werkelijk geleefd heeft.

In tegenstelling tot de inzichten van Crossan en een aantal andere rand-geleerden zoals hij, is de consensus onder de meeste historici dat de Evangeliën ons een duidelijk beeld geven van Jezus Christus. De betrouwbaarheid van het Nieuwe Testament is het onderwerp van een ander artikel (Zie [Zijn de Evangeliën betrouwbaar](#)). Nu zullen we kijken naar niet-christelijke bronnen om onze vraag beantwoord te krijgen of Jezus werkelijk bestaan heeft.

Vroege, Niet-Christelijke Bronnen

Welke historicus uit de eerste eeuw, die geen christen was, schreef over Jezus? Laten we allereerst eens kijken naar zijn vijanden.

Zijn Joodse tegenstanders hadden er het meeste bij te winnen om zijn bestaan te ontkennen, maar de feiten wijzen in de tegenovergestelde richting. “Menige Joodse bron vertelt juist van zijn bestaan in levende lijve. Beide Gemaras van de Joodse Talmud verwijzen naar Jezus. Alhoewel het maar om een enkele, verbitterde passage gaat, bedoeld om Jezus Godheid te ontkrachten, wijzen deze vroege Joodse bronnen er in geen dele naar dat Jezus geen historisch persoon zou zijn geweest.”[\[5\]](#)

Flavius Josephus was een bekende Joodse historicus, die aan zijn werk begon onder de Romeinse overheersing in 67 na Chr. Josephus is maar een paar jaar na Jezus' dood geboren, had alle gelegenheid om goed op de hoogte te zijn van de reputatie van Jezus zowel onder de Romeinen als de Joden. In zijn beroemde werk *De Joodse Oudheden* (93 na Chr.) schreef Josephus over Jezus als een bestaand persoon.

“In die tijd leefde Jezus, een heilig man, als hij al man genoemd kan worden, want hij deed wonderen, en leerde mensen, die met vreugde de waarheid aannamen. En vele Joden en Grieken volgden hem. Hij was de Messias.”[\[6\]](#)

Alhoewel er verschil van mening is over sommige verwoordingen in dit stuk, met name dat Jezus de Messias was (sommige geleerden zijn sceptisch en denken dat christenen de passage hebben ingevoegd); in elk geval bevestigt Josephus het bestaan van Jezus.

En hoe zit het met seculiere historici – die in antieke tijden hebben geleefd en geen religieuze motieven kunnen hebben gehad? De huidige stand van onderzoek is, dat er 19 vroege seculiere schrijvers zijn, die aan Jezus refereren als een historisch persoon.[\[7\]](#)

Een van de belangrijkste antieke historici, Cornelius Tacitus, bevestigt dat Jezus geleden heeft onder Pilatus. Tacitus werd ongeveer 25 jaar na Jezus' dood geboren en hij heeft gezien hoe de verspreiding van het christendom invloed op Rome begon te hebben. De Romeinse historicus schreef negatief over Christus en christenen, en duidde hen in 115 na Chr. aan als “een groep mensen die uitgespuugd wordt om hun kwalijke praktijken, en gewoonlijk genoemd Chrestiani. De naam is afgeleid van Chrestus, die, tijdens de regering van Tiberius heeft geleden onder Pontius Pilatus, Procurator van Judea.”[\[8\]](#)

De Volgende Feiten Over Jezus Zijn Vastgelegd Door Vroege Niet-Christelijke Bronnen:

- Jezus kwam uit Nazareth.
- Jezus leefde een wijs en deugdzaam leven.
- Jezus is gekruisigd in Palestina onder Pontius Pilatus tijdens de regering van Tiberius Caesar ten tijde van het Paasfeest, omdat hij als de koning werd beschouwd.
- Jezus' discipelen geloofden dat Hij was gestorven en opgestaan uit de doden drie dagen daarna.
- Jezus' vijanden bevestigden dat Hij ongewone daden deed, die zij “toverij” noemden.
- Jezus' kleine schare volgelingen vermenigvuldigde zich snel, en bereikte al snel Rome.
- Jezus' discipelen leerden monotheïsme, leefden deugdzame levens en aanbaden Christus als God.

De theoloog Norman Geisler merkte op:

“Deze algemene samenvatting komt volmaakt overeen met die van het Nieuwe Testament.”[\[9\]](#)

Al deze bronnen, religieus en seculier, spreken over een echte man, die goed overeen komt met de Jezus uit de Evangelien. De Encyclopedia Britannica citeert deze seculiere bronnen over Jezus' leven als overtuigend bewijs van zijn bestaan. Er staat:

“Deze onafhankelijke bronnen bewijzen dat de tegenstanders van het christendom in antieke tijden nooit

hebben getwijfeld aan de historiciteit van Jezus.”[\[10\]](#)

Historische Invloed

Een belangrijk onderscheid tussen een mythe en een historisch persoon is hoe die figuur de geschiedenis heeft beïnvloed. Als voorbeeld: de Olympische spelen gaan terug op de berg Olympus in Griekenland, thuisbasis van de tempel van de Griekse god Zeus. Maar Zeus heeft geen regeringen, wetten of moraal veranderd.

De historicus Thomas Carlyle zei, “Geen enkel groot man leeft tevergeefs. De geschiedenis van de wereld is de biografie van grote mannen.”[\[11\]](#) Zoals Carlyle al opmerkt: het zijn de echte mensen, geen mythen die de geschiedenis beïnvloeden.

Alexander heeft, als een historisch persoon, de geschiedenis beïnvloed door zijn militaire overwinningen. Dat veranderde naties, regeringen en wetten. Maar hoe zit dat met Jezus Christus en zijn invloed op onze wereld?

Het gezag in Israël en Rome in de eerste eeuw werden nauwelijks geraakt door Jezus' leven. De gemiddelde Romein had geen idee van zijn bestaan tot menig jaar na zijn dood. De Romeinse cultuur was decennia lang vrij van de invloed van zijn leer en het zou nog eeuwen duren voor het doden van christenen in het Colosseum een nationale sport werd. De rest van de wereld kende hem helemaal niet. Jezus had geen leger om zich heen verzameld. Hij heeft geen boeken geschreven, veranderde geen wetten. De Joodse leiders hoopten de herinnering aan hem uit te kunnen wissen, en het leek erop dat het hun gelukt was.

Vandaag echter is het antieke Rome een opgraving, Caesars machtige legioenen en de glorie van het Romeinse keizerrijk zijn in de vergetelheid geraakt. En is er nog iets over gebleven van Jezus? Wat is *Zijn* blijvende invloed?

- Er zijn meer boeken over Jezus geschreven dan over enig ander persoon in de geschiedenis.
- Naties hebben zijn woorden gebruikt als de grondslag van hun regering. Volgens Durant is “de overwinning van Christus het begin van de democratie”[\[12\]](#) geweest.
- Zijn Bergrede zorgde voor een compleet nieuw paradigma in ethiek en zeden.
- Scholen, ziekenhuizen, en welzijnswerken zijn gegrond op zijn naam. Harvard, Yale, Princeton en Oxford zijn maar een paar universiteiten waarvoor christenen de basis hebben gelegd.
- De verheven rol van de vrouw in de westerse cultuur gaat terug op Jezus. (De vrouw werd in Jezus' dagen als minderwaardig en zo'n beetje als een niet-persoon beschouwd tot zijn leer werd gehoord en gehoorzaamd)
- De slavernij werd afgeschaft door Jezus' leer dat elk menselijk leven waardevol is.
- Voormalige verslaafden aan drugs en alcohol, prostituees en anderen die een doel zochten in hun leven, zeggen dat Hij de verklaring is voor hun totaal veranderde leven.
- Twee miljard mensen noemen zich christen. Alhoewel sommigen dat slechts in naam zijn, hebben anderen nog altijd invloed op onze cultuur door Jezus' beginsel dat al het leven waardevol is door te geven en dat wij elkaar lief moeten hebben.

Het is opmerkelijk dat Jezus al deze invloed heeft uitgeoefend als gevolg van slechts drie jaar openbaar optreden. Als hij nooit bestaan heeft, is het toch wel onverklaarbaar hoe een mythe zo de geschiedenis heeft kunnen veranderen. Toen de wereldgeschiedkundige H.G. Wells gevraagd werd wat de grootste 'nalatenschap' uit de geschiedenis was, antwoordde hij:

“Volgens dat criterium komt Jezus op de eerste plaats.”[\[13\]](#)

Het documentaire bewijs en de historische invloed geven aan dat Jezus werkelijk heeft bestaan. Als Jezus werkelijk heeft bestaan, verwachten we zijn voetstappen te ontdekken in de details van de historie. Mythes laten niet zoveel bewijsmateriaal achter.

Een belangrijk element voor Durant en andere geleerden is de tijdsfactor. Mythes en legenden doen er doorgaans

honderden jaren over eer ze hun beslag krijgen – het verhaal dat George Washington nooit een leugen had verteld, begon waarschijnlijk zelf als een leugen, tot twee eeuwen het langzaam tot een legende omvormden. Het nieuws van het christendom verspreidde zich echter te snel om te wijten te zijn aan mythe of legende. Had Jezus niet bestaan, dan hadden de tegenstanders van het christendom hem zeker vanaf het begin als een mythe van de hand gewezen, en dat hebben ze niet gedaan...

Zulk bewijsmateriaal, samen de vroege geschreven bronnen en de historische impact van Jezus Christus, overtuigt zelfs sceptische historici ervan dat de grondlegger van het Christendom niet als mythe of legende af te doen is. Maar één geleerde op het gebied van mythen was nog niet zo overtuigd.

Net als Muggeridge, was ook Oxford-geleerde C.S. Lewis er aanvankelijk van overtuigd dat Jezus niet meer was dan een mythe. Lewis zei ooit: "Alle godsdiensten, d.w.z. alle mythologieën .. zijn niet meer dan de uitvinding van mensen – Christus zo goed als Loki." [14] (Loki is een oude Noorse godheid. Net als Thor, maar dan zonder paardenstaart.)

Tien jaar nadat hij Jezus als mythe afdeed, stuitte Lewis op historische feiten, waaronder ooggetuigenverslagen, die Zijn bestaan bevestigden.

Jezus Christus heeft invloed gehad op het landschap van de geschiedenis, als een enorme aardbeving. En deze aardbeving liet diepere sporen na dan de Grand Canyon. Het zijn deze sporen van bewijs, die geleerden ervan overtuigden dat Jezus werkelijk bestaan heeft en echte invloed op onze wereld had, 2000 geleden.

Een andere scepticus die meende dat Jezus een mythe was, was de Britse journalist Malcolm Muggeridge. Maar toen hij voor de televisie naar Israël was gestuurd, kwam hij oog in oog met bewijsmateriaal over Jezus Christus, waarvan hij het bestaan nooit had vermoed. Op onderzoek op alle historische plaatsen – Jezus' geboorteplaats, Nazareth, de plaats van de kruisiging, de lege grafombe – begon het besef van Jezus' realiteit bij hem te dagen. Later verklaarde hij:

"Het was toen ik in het Heilige Land was, om drie uitzendingen te maken voor de BBC over het Nieuwe Testament, dat een zekerheid zich van mij meester maakte over Jezus' geboorte, leven en kruisiging.... Ik werd me ervan bewust dat er werkelijk een mens Jezus was geweest die ook God was." [15]

Sommige "hoog" kritische Duitse geleerden uit de 18e en 19e eeuw hebben getwijfeld aan Jezus' bestaan. Ze wezen daarbij op het feit dat sleutelfiguren uit de Evangeliën als Pontius Pilatus en Kajafas ook nooit waren bevestigd als reëel. Weerlegging van dat argument werd pas mogelijk in het midden van de 20e eeuw.

Archeologen bevestigden Pilatus' bestaan in 1962 toen ze zijn naam tegenkwamen in een inscriptie in een opgegraven steen. Net zo goed was het bestaan van Kajafas onzeker tot 1990, toen een ossuarium (beenderen kist) werd ontdekt met zijn inscriptie erop. Archeologen hebben ook het vermoedelijke huis van Simon Petrus ontdekt en een rots waar Johannes doopte in de Jordaan.

Tenslotte is de snelle groei van het christendom misschien wel het meest overtuigende historische bewijs voor Jezus' bestaan. Hoe is dat anders te verklaren, zonder de persoon van Christus? Hoe zou deze groep vissers en andere werklieden een Jezus verzinnen in het luttele tijdsbestek van een paar jaar? Durant beantwoordde zijn eigen vraag – heeft Jezus echt bestaan – met de volgende conclusie:

Dat een handje vol eenvoudige mensen in één generatie zo'n krachtige en aansprekende persoon konden uitvinden, met zo'n imposante ethiek en zo'n inspirerende visie op de menselijke natuur, zou een wonder zijn, van groter orde dan welk wonder ook dat in de Evangeliën beschreven staat. Ook na twee eeuwen Hogere Kritiek blijven de contouren van het leven, de persoonlijkheid en leer van Christus helder, en vormen het meest opmerkelijke hoofdstuk uit de geschiedenis van de Westerse mens.

Het Oordeel Van De Geleerden

Clifford Herschel Moore, professor aan de universiteit van Harvard, merkte over historiciteit van Jezus op:

“Het christendom kende zijn Redder en Verlosser niet als god wiens achtergrond teruggaat op een mythisch geloof. Jezus was een historisch en geen mythisch wezen. Geen afstandelijke of misleidende mythe heeft zich opgedrongen aan de christen-gelovige, dat geloof was gebaseerd op positieve, historische en voor de hand liggende feiten.”[\[16\]](#)

Is er wel een serieuze historicus die het eens is met de beweringen van Ellen Johnson en Bertrand Russell dat Jezus niet bestaan heeft? De uitgebreide documentatie over Jezus' leven door tijdgenoten, zijn grote historische invloed en het bevestigde tastbare historische bewijs hebben geleerden er van overtuigd dat Jezus werkelijk heeft bestaan. Kan een mythe dat allemaal hebben gedaan? Alleen een hele kleine groep sceptici zegt `ja`.

Dr. Michael Grant uit Cambridge schreef: “Conclusie: moderne kritische methoden hebben de Christus-mythe-theorie niet kunnen onderbouwen. Keer op keer zijn de ‘aantijgingen’ weerlegd door eersterangs geleerden. In de laatste jaren heeft geen enkele serieuze geleerde de niet historiciteit van Jezus te berde gebracht.”[\[17\]](#)

De historicus Jaroslav Pelikan uit Yale verklaarde: “Wat iemand ook persoonlijk van Hem vindt of gelooft, Jezus van Nazareth is al 20 eeuwen lang de dominante figuur in de geschiedenis van de westerse cultuur. Op zijn geboorte baseert de meerderheid van de mensheid zijn kalender, bij zijn naam vloeken miljoenen en in zijn naam bidden miljoenen.”[\[18\]](#)

Is Jezus Werkelijk Uit De Doden Opgestaan?

De belangrijkste vraag van onze tijd is “Wie is de echte Jezus Christus?? Was hij gewoon een bijzondere man, of de vleesgeworden God, zoals Paulus, Johannes en zijn andere discipelen geloofden? (Zie: [Is Jezus God?](#))

De ooggetuigen die hem mee hebben gemaakt spraken en handelden in overeenstemming met hun geloof dat hij fysiek was opgestaan uit de doden na zijn kruisiging. Als zij het bij het verkeerde eind hebben gehad is het christendom gebaseerd op een leugen. Als ze het bij het rechte eind hadden, echter, zou zo'n wonder alles onderbouwen wat Jezus heeft gezegd over God, hemzelf en ons. Maar moeten we de opstanding van Jezus Christus op goed geloof aannemen, of zijn er harde historische bewijzen? Meer dan één scepticus begon aan een onderzoek in de historische feiten met het doel te bewijzen dat de opstanding niet heeft plaatsgevonden. Wat hebben zij ontdekt?

Is Er Zoiets Als Een “Da Vinci”-Complot Geweest?

“De grijns van de Mona Lisa” onderzoekt de wereldberoemde samenzweringstheorie over Jezus Christus. Zijn Jezus en Maria Magdalena getrouwd geweest? Heeft Constantijn opdracht te geven de ware bronnen over Jezus Christus te vernietigen, om zo het beeld van een Godheid te creëren dat christenen nu aanbidden?[Klik hier om achter de waarheid te komen over De Da Vinci Code](#)

Heeft Jezus Verteld Wat Er Gebeurt Na Onze Dood?

Als Jezus werkelijk uit de doden is opgestaan, dan weet alleen hij wat er aan de andere kant is. Wat heeft Jezus gezegd over de bedoeling van het leven en onze toekomst? Zijn er vele wegen die naar God leiden, of stelde Jezus dat hij de enige weg was? Lees de onthutsende antwoorden in [“Waarom Jezus”](#)

Kan Jezus Zin Geven Aan Het Leven?

“Waarom Jezus” gaat in op de vraag of Jezus relevant is voor het leven van vandaag de dag. Kan Jezus antwoord geven op de vragen van het leven: “Wie ben ik?”, “Waarom ben ik hier?” En “Waar ga ik heen?”. Dode kathedralen en crucifixen hebben sommigen tot de conclusie gebracht dat Jezus dat niet kan, en dat hij ons

heeft achtergelaten in een wereld die 'door' aan het draaien is. Maar Jezus heeft dingen over het leven gezegd en ons doel hier op aarde, die onderzocht moeten worden voor we hem afschrijven als ongeïnteresseerd of onmachtig. Dit artikel gaat in op het mysterie waarom Jezus naar de aarde kwam...

Eindnoten:

1. Ellen Johnson en Larry King, "What Happens After We Die?" *Larry King Live*, CNN, 14 april 2005.
 2. Bertrand Russell, *Why I Am Not a Christian* (New York: Simon & Schuster, 1957), 16.
 3. Will Durant, *Caesar and Christ*, deel 3 van *The Story of Civilization* (New York: Simon & Schuster, 1972), 553.
 4. *Ibid.*, 557.
 5. D. James Kennedy, *Skeptics Answered* (Sisters, OR: Multnomah, 1997), 76.
 6. De "Gemaras" zijn vroege rabbijnse commentaren van de Joodse Talmud, een verzameling theologische geschriften, van ca 200 à 500 na Chr. Aangehaald in Durant, 554
 7. Durant, 73.
 8. Aangehaald in Durant, 281.
 9. Norman Geisler en Peter Bocchino, *Unshakable Foundations* (Grand Rapids, MI: Bethany House, 2001), 269.
 10. Aangehaald in Josh McDowell, *Evidence That Demands a Verdict*, vol. 1 (Nashville: Nelson, 1979), 87.
 11. Aangehaald in Christopher Lee, *This Sceptred Isle*, 55 B.C.-1901 (London: Penguin, 1997), 1.
 12. Will Durant, *The Story of Philosophy* (New York: Pocket, 1961), 428.
 13. Aangehaald in Bernard Ramm, *Protestant Christian Evidences* (Chicago: Moody Press, 1957), 163.
 14. Malcolm Muggeridge, *Jesus Rediscovered* (Bungay, Suffolk, U.K.: Fontana, 1969), 8.
 15. David C. Downing, *The Most Reluctant Convert* (Downers Grove, IL: InterVarsity, 2002), 57.
 16. Aangehaald in McDowell, 193.
 17. Michael Grant, *Jesus* (London: Rigel, 2004), 200.
 18. Jaroslav Pelikan, *Jesus through the Centuries* (New York: Harper & Row, 1987), 1
-